

A Kárpát-medence régiói 4.: Északnyugat-Erdély

**MTA Regionális Kutatások Központja,
Dialóg Campus Kiadó,
Pécs – Budapest, 2006**
Szerkesztette: Horváth Gyula

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja és a Dialóg Campus Kiadó gondozásában jelent meg A Kárpát-medence régiói sorozat negyedik kötete, Északnyugat-Erdély címmel. A vaskos kiadványt Horváth Gyula szerkesztette. A kötet részletes betekintést nyújt Románia harmadik legnagyobb népességű fejlesztési régiójának (mintegy harmad Magyarországnyi terület) földrajzi adottságaiba, társadalmi és gazdasági viszonyaiba, mindezt történelmi aspektusba helyezve. Annak ellenére, hogy a szerzők nagyon sok adatot dolgoztak fel aprólékos gondnal, melyeket jól értelmezhető és szemléletes táblázatokban és ábrákon tárnak elénk, még sincs szó száraz statisztikai elemzésről. A könyv lehetővé teszi azon olvasó számára is a tájjal és az ott élő emberekkel, örömeikkel és nehézségeikkel való azonosulást, aki még soha sem járt arra. Ez nagy erénye egy ilyen részletes műnek, és a szerzők munkáját dicséri, akik a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet kutatói. Munkájukkal – a szerkesztő szavaival élve – „a magyar regionális tudomány határon túli új műhelyét is megalapították”.

Az északnyugat-erdélyi régiót a jelenlegi megyei beosztás alapján hozták létre, melynek az elmúlt évtizedek homogenizáló erőfeszítései ellenére is szembevetendő az etnikai, településhálózati, gazdaságszerkezeti, társadalmi és kulturális változatossága. „A totalitárius kommunista rezsim több évtizedes erőltetett gazdaságpolitikája átrajzolta a régió gazdasági és etnikai térképét. A mennyiségi mutatókat tekintve egyértelmű iparosodás és városfejlődés zajlott le a térségben. A társadalom szerkezetében ugyanakkor kedvezőtlen minőségi változások következtek be. Az adminisztratív eszközökkel ösztönözött betelepítések átrajzolták a térség etnikai szerkezetét, a magyar népesség részaránya a 2002. évi népszámlálás adatai szerint 20 százalék alá került” – írja a bevezetőben a könyv szerkesztője. Ma itt él a romániai magyarság mintegy harmada.

A kötet hasznos történelmi áttekintéssel indul 1918-tól a rendszerváltásig, majd a régió természeti környezetét mutatja be a II. fejezetben egy útikönyv szemléletességével.

Ezt követi a rendkívül heterogén népességű terület lakóinak nemzeti és vallási megoszlás szerinti bemutatása az 1992-es és 2002-es hivatalos romániai népszámlálások fényében. A III. fejezet szerzője megállapítja, hogy Erdély összes megyéjében csökkent a magyarok száma a két népszámlálás között, ráadásul az összlakosságon belüli részarányuk is, ez utóbbi alól egyedül Szatmár megye jelent kivételt. A legnagyobb csökkenés azokban a megyékben következett be, ahol a magyarok aránya 10% alatt van. Országosan a vizsgált időszakban 12%-kal csökkent a magyarok száma. Érdekes ismeretekkel gazdagodhatunk a magyarság szigetszerű településterületéről is, ami azt jelenti, hogy néhány egymáshoz közeli településen a magyarság többségben vagy jelentős arányban él, román többségű környezetben. A régióban Kolozs, Beszterce-Naszód és Máramaros megyék igen előregedett magyar népességgel rendelkeznek. Korfaikból jól látszik, hogy ezekben a megyékben generációnként megharmadolódik-negyedelődik a magyarok száma.

A termékenységi arányszámok sem adnak okot optimizmusra egyik erdélyi megye esetében sem. Ráadásul a falusi népesség e mutatói alapján sem várhatunk termékenységnövelő hatást. Megdöbbentő adatokat olvashatunk a régió nagyvárosaiban élő magyar népesség számának alakulásáról. „Nagyváradon a magyarok lélekszáma 1992 és 2002 között 74 225-ről 59 985-re (23%-kal) csökkent, míg Kolozsváron 74 871-ről 60 287-re (20%-kal). Ezzel szemben a románok száma nem változott lényegesen Nagyváradon, míg Kolozsváron számuk nőtt.” Teljes lakosságukat tekintve a legnagyobb mértékű népességcsökkenés a közepes méretű városokat (50–100 ezer lakos) jellemzi az említett időszak alatt. A kisebb városok lakosságszáma stabilnak mondható, ami az aktív népességük jelentős részének agrár foglalkoztatottságával magyarázható. A 100 ezer fő feletti városok relatív stabilitása „pedig a működő tőke nagymértékű területi koncentrációjával, amely elsősorban a piac méretéhez és a munkaerőhöz kapcsolódó agglomerációs előnyöket használja ki.” A szerzők nem szorítkoznak csupán a jelenlegi helyzet bemutatására, azon túl meg is magyarázzák annak okait. Ez igaz a kötet valamennyi feldolgozott témájára. Nem félnek a problémák felvetésétől, mint például a kivándor-

lás, ami erősebben érinti a magyarságot a régióban, mint a többséget.

A IV. fejezetben a foglalkoztatottság, az ingázás, a munkanélküliség, a képzettség és a lakásvi-szonyok kerülnek a vizsgálatok középpontjába, majd az V. fejezetben kiváló történeti áttekintést olvashatunk a településhálózat alakulásáról. Az utóbbi évtizedekben átalakult a városok gazdasági alapja és hierarchikus rendszere. Mellette etnikai szerkezete is, hiszen a zsidó és német népesség szinte teljességgel eltűnt, míg az első világháború előtt domináns magyarság aránya a városokban 20%-ra esett vissza. A szocializmus idején a falvakból a városokba költöztek az emberek, a rendszerváltás után a migráció iránya megfordult, mivel „az ipari munkanélküliek nagy része a mezőgazdaság struktúráiban talált helyet, ami racionális döntésként értelmezhető a súlyos gazdasági válság feltételei között.” A városok hierarchiáját vizsgálva lényegretörően mutatja be a szerző az 1989 utáni átmeneti időszakban bekövetkezett gazdaságszerkezeti átalakulást és a jövőre vonatkozó terveket az új településhálózat-fejlesztési stratégiában.

A VI. fejezet írja meghatározza Északnyugat-Erdély problémarégióit, melyeket térképen is ábrázol. Közéjük tartoznak az erősen szennyezett, színesfémérccek feldolgozására szakosodott városi térségek, mint például Nagybánya. Ezek a területeken a kitermelési és ipari tevékenységek a környezetre és a lakosság egészségi állapotára is katasztrofális hatással voltak. Ezek a hatások a határon is átnyúlnak, elég, ha a tisztai ciánszenyyezésre gondolunk.

A VII. fejezet részletesen szól a régió gazdasági szerkezetéről. Északnyugat-Erdély „a gazdasági szerkezetváltás időszaka alatt nem követett a romániaiától nagymértékben eltérő fejlődési pályát. A gazdaságszerkezeti változások nagy része az országos folyamatokkal azonos módon zajlott.” A mezőgazdaságról is pontos képet nyújt. Felhívja a figyelmet, hogy a növénytermesztés és az állattenyésztés átalakulása nem a természeti adottságokhoz való alkalmazkodás irányába történt, hanem a piaci, gazdasági körülmények voltak a meghatározók.

Az ipartelepítés folyamatait az 1848-as polgári forradalomtól követi nyomon a fejezet, a szocializmus erőltetett és tévútra vivő iparosításán keresztül (a teljes önállóságra törekvéssel), a rendszerváltás után bekövetkezett szerkezetváltásig. Az első világháború óta Erdély ipara teret veszített Ó-Romániával szemben. Az erőltetett iparosí-

tás jó lehetőséget nyújtott egyes erdélyi városok nemzetiségi arányainak megváltoztatására. Az Északnyugati régióban Kolozs és Bihar megyék az iparosodottabbak, megőrizve ipari hagyományait. A legelmaradottabb, belső perifériaként funkcionáló Szilágy és Beszterce-Naszód megyék iparosodása indult a legkésőbb. A rendszerváltás után jelentkezett piacvesztés, illetve versenyképtelenség ezt az ágazatot kiemelten érintette, ami szociális és foglalkoztatási problémákat generált. Az Északnyugati régió a legkevésbé iparosodott Erdélyben, az országos átlagnál is kisebb az ipar részesedése a GDP-ből. A fejezet kitér a gazdasági szerkezet átalakítását nagyban előmozdító külföldi tőkebefektetésekre. Megállapítja, hogy „Románia a sereghajtók közé tartozik az egy főre jutó külföldi befektetések szempontjából Európában. Magyarországhoz képest nyolcszor kisebb az egy főre jutó külföldi befektetések értéke, s még a nagy népességű Lengyelországban is háromszor annyi külföldi befektetés jut egy főre, mint Romániában.”

Szintén a VII. fejezet szól a mezőgazdaság és az ipar után a szolgáltatásokról. Az ország nem tartozik az igazi tranzitországok közé, és a régiót is elkerülik a transzeurópai közlekedési folyosók. Az „észak-erdélyi autópálya” viszont alternatívája lehet a IV. folyosóbeli, multilaterális forgalmat lebonyolító autópályának – állapítja meg a tanulmány szerzője. A vasúthálózat kialakulásáról igen olvasmányosan ír. Részletesen bemutatja a mai vasúthálózatot, például műszaki teljesítőképesség szempontjából. Megtudhatunk olyan érdekességeket, mint hogy „csak a Kolozsvár–Dés vonal és az attól Moldva, valamint Székelyföld felé vezető távolsági vonalakra korlátozódik a villamosított vontatás, viszont még mindig dízelvontatással üzemel a Kolozsvár–Nagyvárad nemzetközi fővonal”, valamint, hogy a régióban „a fővonalakon a nemzetközi vonatok átlagos menetsebessége nem több 60-80 km/h-nál”.

Manapság a repülőterek szintén fontos meghatározói egy térség versenyképességének. A régióban négy repülőtér működik. Közülük a szatmárnémeti és a kolozsvári emelkedik ki infrastrukturális adottságai alapján. Nagyvárad és Nagybánya maximum 60-70 fős repülőgépeket tud fogadni.

A bankszektor mint a gazdasági környezet alapvető tényezőjét is sokrétűen elemzi a fejezet. Vizsgálja a banki fiókhálózatok és a bankautomaták elterjedését a régióban az országos értékekhez viszonyítva.

A faluturizmusra mint kitörési lehetőségre tekint a szerző, mely a vidéki települések gazdasági felzárkózását, megélhetését jelentheti, építve a számos néprajzi tájegység értékeire, adottságaira.

Kiemelt problémaként említi a kutató a feketegazdaságot, amely a becslések szerint a GDP 40%-ával egyenértékű. „Románia gazdasága egy modernizációs kényszerpályán mozog, és rövid távú fejlődését, kockázatok mellett, egy sikeres és gyors, alacsony bázispontról kiinduló felzárkózás jellemezheti, mert a jelenlegi fiskális környezet piacbarát, teljesítményorientált és munkaösztönző jellegű. Az ország eladósodottságának mértéke regionális összehasonlításban kedvezőnek mondható (33%-os GDP arányosan)”, ami megfontolt költségvetési politikával „távlatilag gyors csatlakozási lehetőséget teremt az európai monetáris unióba” – foglalja össze a fejezetet a szerző.

A VIII. fejezet a kulturális örökséget mutatja be. Erdély hagyományos kulturális központja Kolozsvár, Nagyvárad pedig a Partiumban tölt be hasonló funkciót. Kiemelten vizsgálja a magyar kulturális intézményeket működési formájuk, tevékenységterületük és fenntartóik szerint. Megállapítja, hogy a legtöbb ilyen intézmény (44%) nonprofit. A fejezet második alfejezetében Tájak változatossága, hagyományok gazdagsága: népi kultúra Észak-Erdélyben címmel ízelítőt ad abból a hatalmas ismeretanyagból, melyet a néprajztudomány feltárt az egyes területek szokásaiból, viseletéből, népzenejéből, népköltészetéből, építészetéből és tárgyi kultúrájából. „Bár az erdélyi németek elsősorban Dél-Erdélyt, a szász Királyföldet népesítették be, és itt fejlesztették ki magas szintű városi kultúrájukat, itt hozták létre rendezett falvaikat, itt építették híres templomerődjeiket, és innen sugározták hatásukat a szomszédos népek, magyarok és románok kultúrájára, építkezésére és gazdálkodására, valamikor Észak-Erdély tájegységein is megtalálhatóak voltak.” Ők „mára szinte eltűntek, csak a környékbeli etnikumok kultúrájára, népi építészetére, viseletére, szokásaira gyakorolt hatásukkal vannak jelen.”

A IX. fejezet az egészségügy és a szociális ellátás viszonyaival foglalkozik.

A X. fejezet az oktatásról, képzésről és a kutatásról szól, melyből olyan érdekességeket is meg tudhatunk, mint a Babes–Bolyai Tudományegyetem egyes karain tanuló hallgatók száma, valamint, hogy a 2002/2003-as tanévben a magyar nemzetiségűek kevesebb mint háromnegyede tanult olyan szakon, ahol az oktatás döntően magyar nyelven folyik. Megvilágítja a szerző, hogy „a régióban az iskoláztatással kapcsolatos döntések mögött milyen szociológiai háttérmechanizmusok munkálnak, milyen tényezőktől függ az, hogy iskolakezdekő a szülők gyerekeit magyar vagy román tannyelvű iskolába íratják.” A magyar nemzetiségű elemi iskolások 8,1%-a román nyelvű intézményben kezdi el tanulmányait. A kutató keresi a választ a magyarság alacsonyabb képzettségének, iskolázottságának okaira is.

A könyv oly sok témát ölel fel, hogy még a határ menti együttműködésnek és a politikai pártoknak, civil közösségeknek is külön fejezetet szenteltek. Ennek keretében a XII. fejezet feldolgozza a parlamenti, önkormányzati választások 1992 és 2004 közötti eredményeit is.

A kötet záró, XIII. fejezetében a jövőről is ír, a régió és a vidékfejlesztés irányvonalairól, stratégiájáról, és a vidékre vonatkozóan felrajzol egy nagyon hasznos problématerképet. Megállapítja, hogy „a rendszerváltás legnagyobb vesztese és teherviselője a vidék, különösen a kisfalvak lakossága. Az ingázók nagy része elvesztette az állását, a helyi munkalehetőségek is jelentősen csökkentek.” Célként a versenyképes, elérhető és élhető Erdély megteremtését jelöli ki.

A kötet átfogó, a rendelkezésre álló legfrissebb adatokat feldolgozó, alapos munka, mely szép példája a területi statisztika művelésének. Jól szerkesztett, logikus felépítésű könyv, melyet nem csupán a kutatók, hanem minden, a térség és népei iránt érdeklődő olvasó figyelmébe is ajánlunk.

Ismertette: *Kormos Zoltán*